

‘Vlecht den Gentschen zoon een duurzame eerekroon!’

STIJN BUSSELS
Instituut voor
Cultuurwetenschap-
elijk Onderzoek,
Rijksuniversiteit
Groningen

**BRAM VAN
OOSTVELDT**
Amsterdam School
for Cultural Analysis,
Universiteit van
Amsterdam

De inhuldiging van Lieven Bauwens' standbeeld en de beeldconstructie van een vaderlijke arbeidersvriend

Deze bijdrage concentreert zich op de 19e-eeuwse beeldconstructie van de Gentse textielabrikant Lieven Bauwens (1769-1822). In uiteenlopende media werd hij tot vele decennia na zijn dood geprezen als een vaderlijke arbeidersvriend. Die beeldvorming bereikte haar hoogtepunt in 1885. Onder impuls van enkele Gentse industriëlen en liberale politici kreeg Bauwens toen een standbeeld, dat met veel spektakel werd onthuld. Het moest duidelijk maken hoe hij niet alleen van Gent het Manchester van het continent had gemaakt, maar vooral hoe hij met zijn durven ondernemingszin bijdroeg tot de algemene welvaart van de stad. Met die beeldconstructie wilden de Gentse textielabrikanten en liberale politici een antwoord bieden aan de opkomende socialistische beweging, die vooral onder Gentse textielarbeiders een steeds grotere aanhang kende. Maar de socialisten waren niet voor één gat te vangen. Aan het beeld van Bauwens als vaderlijke arbeidersvriend raakten ze weliswaar niet, maar iedere gelijkenis tussen hem en het patronaat bestreden ze hartstochtelijk. De 19e-eeuwse beeldconstructie van Bauwens maakt eens te meer duidelijk hoe een historisch figuur werd ingezet in uiteenlopende ideologische, sociale en politieke vertogen; hoe hij werd overschilderd tot hij als betekenisdrager was uitgeput, om uiteindelijk te oxideren in zijn huidige functie als ornament van een lieflijk bloemperk.

◀ Het standbeeld van Lieven Bauwens in Gent en het François Laurentplein waarop het beeld uitkijkt. Foto's Tania Desmet (uit: Tania DESMET, *Door ogen van beelden*, Gent: Provincie Oost-Vlaanderen, 2004)

Lieven Bauwens smokkelde het weefgetouw de Mule Jenny naar Gent. (Amsab-ISG, Gent)

Op maandag 13 juli 1885 zong een duizendkoppig koor een cantate tijdens de inhuldiging van het standbeeld van Lieven Bauwens, op de kruising van de Vlaanderenstraat, Limburgstraat en Nederschelde in Gent. In het lied spoorde het koor het volk van Leie en Schelde aan om juichend toe te snellen. Iedereen moest namelijk zien hoe de stad haar heroïeke textielabrikant met roem overlaadde. Met de oprichting van een standbeeld vlocht Gent haar 'zoon een duurzame eerekroon', zo luidde het.¹ De lofzang maakte duidelijk hoe Bauwens geleden en gestreden had voor het heil van zijn volk. Hij was geen ijzervreter die afslachtte en bloed vergoot. Neen, deze held zocht brood en werk voor het volk. De zangers zongen hoe Bauwens de fiere Brit zijn grote geheim had weten te ontwringen. Met gevaar voor eigen leven bracht hij de Mule Jenny naar Gent, de meest uitgelezen machine om katoen te spinnen, om zo van de Scheldestad het Manchester van het continent te maken:

'Ha! Bauwens keert uit Albion,
En heeft daar ginds de nieuwe bron
Van welvaart en van heil ontdekt,
En 't volk in geestdrift opgewekt!

De feestcantate hechtte niet enkel aan Bauwens' heldendaden zelf belang, maar ook aan het voor de geest halen van die daden. Vlak voor het koor met Bauwens' levensverhaal van start ging, klonk deze introductie: 'Verbeelding, wijk! en laat ons in 't verleden zien, / Opdat wij aan een grooten man ons hulde biën.' Weg met de eigen hersenspinsels! Hogere machten werden aangespoord het koor te helpen het verhaal van Bauwens objectief voor de ogen van het publiek te brengen.

De inhuldiging van het standbeeld. (uit: *L'illustration*, 25/07/1885)

Enkele dagen voor de inhuldiging bediscussieerden diverse kranten of het podium met baldakijn, zoals dat te zien is op de tekening uit *L'illustration* van 25 juli 1885, wel sterk genoeg zou zijn om het indrukwekkende aantal zangers te dragen.² Uiteindelijk bleek dat de constructie zonder problemen het gedreun van een duizendkoppig koor kon dragen. De vraag of dit levenslied van Bauwens op een even solide basis berustte, stelde niemand. Het was een kleine eeuw wachten om het ideaalbeeld van Bauwens gecontesteerd te zien. Zo tekent Anna Suetens in haar artikel *Lieven Bauwens. Mythe en werkelijkheid* (1974) op scherpe wijze uit hoe de held veraf staat van de historische realiteit.³ De liefde voor volk en vaderland van het *personage* Bauwens was ver te zoeken bij de *persoon* Bauwens. Die laatste was uit op grote winsten en wijdde daarom zijn concurrenten geenszins in in het functioneren van zijn nieuwe technieken, zoals zo vaak beweerd werd. Zijn arbeiders bejegende de textielabrikant al evenmin zo onversaagd als het koor zong: 'Gij reddet 't volk, verdreeft de ellend.' Een dergelijk beeld steekt scherp af tegen de echte Bauwens die zich volgens Suetens liet kenmerken door 'zijn volledig veronachtzamen van de sociale opinie'.⁴

Suetens concentreert zich op de *persoon* Bauwens en behandelt summier welke media kunnen hebben bijgedragen tot de creatie van het *personage*. Dit artikel wil nader ingaan op dat laatste aspect. We stellen ons de vraag welke middelen werden ingezet om het beeld van de volksheld te construeren. Hierbij maken we bewust gebruik van de dubbele betekenis van 'beeldconstructie': het maken van een

standbeeld, maar ook het uittekenen van een imago of meer specifiek, het distilleren van een fictief personage uit een historische persoon die hierdoor zelf voor een groot deel uit beeld verdwijnt. Vanuit die dubbele betekenis komen er twee aanverwante vraagstellingen naar voren. Zo willen we de ontstaansgeschiedenis van Bauwens' standbeeld onderzoeken en een antwoord formuleren op de vraag wie het standbeeld wilde en waarom. Aanvullend hierop stellen we de vraag hoe het personage Bauwens werd gecreëerd. Die vragen zijn complementair, aangezien Bauwens' mythologisering heeft bijgedragen tot de uiteindelijke oprichting van het standbeeld en omdat de constructie van het personage Bauwens op haar beurt schatplichtig is aan het standbeeld.

Verzot op standbeelden

Deze studie past in een groeiende belangstelling voor standbeelden. In de jaren 1970 wees Maurice Agulhon er al op dat onderzoek daarnaar zich niet hoeft te beperken tot de kunstgeschiedenis. Hij opende de weg naar het ideologische en politiek-historische onderzoek van standbeelden.⁵ Hierbij werd voornamelijk gekeken naar de 19e eeuw. Na de Franse Revolutie groeide immers het besef dat er niet enkel beelden konden worden opgericht van Christus, Maria en heiligen of vorsten, maar ook van burgers. Vooral in Parijs culmineerde dat in een ware 'beeldenplaag', de statuomanie uit de Derde Franse Republiek (1870-1914). Agulhon schreef hierover: '[...] la démocratisation des honneurs s'étend sans réserve jusqu'aux plus humbles notables; la pédagogie de l'exemple est la grande idée du régime'.⁶ Die beeldige *pédagogie de l'exemple* beperkte zich niet tot de Franse hoofdstad alleen, maar had ook in andere Europese steden een sterke impact. Talrijke recente studies onderkennen dat er gedurende de 19e eeuw een groeiende nood was aan nieuwe sociale modelleringen. Standbeelden van voorbeeldfiguren in de publieke ruimte oprichten, werd hiervoor als uitgelezen middel gezien.⁷

Voor de Belgische context maakte Tom Verschaffel in *Voorbeelden. Monumenten voor historische figuren* duidelijk hoe na de onafhankelijkheid het Belgisch eenheidsgevoel werd aangewakkerd door standbeelden op te richten.⁸ Al in een Koninklijk Besluit van 7 januari 1835 werd aangekondigd dat er standbeelden zouden worden opgericht om zo 'de nagedachtenis te willen eren van de Belgen die tot de roem van hun vaderland hadden bijgedragen'.⁹ Rubens was de eerste held om gecanoniseerd te worden tot voorbeeld-Belg. Landgenoten mochten trots zijn op die internationaal uitmuntende schilder. In 1843 kreeg hij een standbeeld op de Antwerpse Groenplaats. Standbeelden van Van Dyck, Jordaens, Teniers, Metsijs, Van Eyck en Memling volgden snel.¹⁰

Ook politieke voormannen versteenden tot prototypische volkshelden, maar een al te bruusk mythologiseren leverde spanningen op. Zo discussieerde de Brusselse gemeenteraad in juni 1859 of het standbeeld van de graven van Egmont en Horne wel een ereplaats in Brussel verdiende.¹¹ De liberale burgemeester de Brouckère zei meer historisch belang te hechten aan Marnix van Sint-Aldegonde. Een andere liberaal,

Bisschofsheim, haalde dit argument onderuit: 'J'avoue que les comtes d'Egmont et de Hornes ne sont pas morts pour l'indépendance nationale, mais on leur attribue ce mérite [...]. Un monument élevé aux comtes d'Egmont et de Hornes ne peut faire qu'une bonne impression sur le peuple.'¹² Het volk kreeg de helden waar het naar vroeg. Een accurate geschiedschrijving was hierbij geen basisvereiste.

Wanneer de pers zich in de discussie moeide, kwamen zoals zo vaak katholieken tegenover vrijdenkers, vaak van liberale strekking, te staan. In de katholieke krant *L'Émancipation* van 27-28 juni 1859 stond te lezen dat Egmont zijn land en geloof had verraden en dus geen ereplaats in de stad verdiende. De voorstanders wonnen echter het pleit. Het standbeeld werd op de Grote Markt opgericht. De geloofskwestie doofde echter niet uit. Ze werd ten top gedreven wanneer het standbeeld in 1890 verhuisde naar de Kleine Zavel, om daar een ereplaats te krijgen in een beeldenpark met andere 16e-eeuwse helden.¹³ De liberale burgemeester Buls beklemtoonde tijdens de onthulling hoe die helden te lijden hadden gehad onder de inquisitie en propageerde in één adem de eigen antiklerikale gevoelens. De katholieke hoogwaardigheidsbekleders waren sowieso afwezig, maar 's anderendaags konden ze alles nalezen in furieuze commentaren van de katholieke kranten.

Die Brusselse casus was niet alleenstaand.¹⁴ Met historische figuren werd teruggegrepen naar hoogtepunten uit de voorgeschiedenis van België, maar die geschiedenis was geenszins objectief. De keuze van de volkshelden en de uiteindelijke invulling van hun daden, was sterk onderhevig aan de politiek uit de eigen tijd. Elke ideologische strekking ging immers tot het uiterste om de geschiedenis aan haar kant te krijgen. In zijn *Statuaire, histoire et politique au 19e siècle* schreef Philippe Godding kernachtig: 'Chaque parti interprète le passé en fonction de son idéologie, dont les héros de jadis deviennent les champions involontaires.'¹⁵

In haar essay over het standbeeld van Jacob van Artevelde ziet Gita Deneckere de middeleeuwse held als een typisch voorbeeld van de 19e-eeuwse ideologische recuperatie.¹⁶ Aangezien dit standbeeld de directe voorganger van onze centrale casus is, is het interessant er even bij stil te staan. Opnieuw stonden de twee partijen tegenover elkaar. Vrijdenkers en liberalen palmde de held van Artevelde in, maar de katholieken lieten het daar niet bij. Dat werd bijzonder duidelijk tijdens de feestcantate die werd gezongen voor de inhuldiging van het beeld in 1863. Voor die cantate werden 1200 kinderen ingeschakeld. Zij zongen: 'En dat hij de trots van Rome machteloos hier heeft neergeveld.'¹⁷ Uit protest lieten de katholieken alle kerkklokken luiden en smoorden zo het gezang van het engelenkoor. Het beeld was echter niet alleen het strijdtoneel voor liberalen en katholieken, ook de groeiende socialistische beweging begon zich het personage van Artevelde en zijn standbeeld toe te eigenen. Tijdens het Algemeen Congres van de Eerste Internationale in 1877 in Gent hield de paradesoet van arbeiders en socialistische voormannen nadrukkelijk halt bij het beeld op de Vrijdagmarkt om de held hulde te brengen met een bloemenkrans. Daarenboven liet de Gentse socialistische politicus Edward Anseele een tiental jaar later steeds vaker de naam van van Artevelde vallen. Zo trachtte hij zich te profileren als de nieuwe heroïeke voorman van de arbeiders.¹⁸

Tweeëntwintig jaar na de inhuldiging van het standbeeld van van Artevelde was het de beurt aan Bauwens' beeld. Wat hier echter van belang is, is dat er toen niet werd gekozen voor een middeleeuwse of vroegmoderne held, maar voor een eeuwgenoot.¹⁹ Hierdoor kon de beeldvorming zeer tastbaar gemaakt worden. De klemtoon lag daarbij op de privésfeer en op de karaktertrekken van de held. Onder meer de talrijke biografen van Bauwens trachtten duidelijk te maken dat het standbeeld een man in de herinnering riep die zich als een doortastende, maar liefdevolle vader had gedragen ten opzichte van de medemens. Niet enkel de grootse heldendaden kwamen naar voren, maar zeker ook de vele kleine anekdotes die toonden op welke vaderlijke manier Bauwens omging met zijn naasten.

Naast de oprichting van een beeld van een recente held, verschilt dit ook met vorige beelden omdat liberalen zich met dit beeld in eerste instantie niet tegen de katholieken afzetten, maar tegen de socialistische beweging. De plannen voor een beeld van Bauwens waren al oud, maar we zullen trachten aan te tonen dat alles in een stroomversnelling kwam door de opkomst van het socialisme. In de Gentse context kunnen we speciaal wijzen op het succes van de coöperatie Vooruit. Die werd in 1865 gesticht als vooruitstrevende weversorganisatie. Ze kreeg onder meer dankzij haar broodverkoop een groeiende impact op de arbeiders.²⁰ Wanneer in 1883 het gelijknamige dagblad verscheen, met Anseele als redacteur, nam haar politieke slagkracht aanzienlijk toe. Een jaar nadien toonde Vooruit haar economische kracht door stakende arbeiders van de Borinage tienduizenden broden te schenken. De socialistische voorman en opsteller van de krant *Vooruit* Paul De Witte schreef hierover: 'Vooruit werd de baken waarnaar alle Belgische socialisten het oog richtten, de lichtende ster in het duister, waarin alle kleine groepjes ronddoelden.'²¹ De coöperatie droeg daarenboven sterk bij tot de oprichting van de Belgische Werkliedenpartij in 1885, die de emancipatie van de arbeidersklasse via algemeen stemrecht vooropstelde.²²

Het succes van Vooruit en de vereniging van de socialistische krachten beangstigde het industriële en politieke establishment. De oprichting van het beeld van Bauwens kan in die context worden geplaatst. De motor achter de totstandkoming bestond uit een comité dat werd gedomineerd door textielabrikanten, zoals het geslacht de Hemptinne, en liberale politici als Verhaeghe de Naeyer en de Nobele. Onder meer uit de inhuldigingsrede van de liberale burgemeester Lippens bleek dat Bauwens werd opgevoerd als het sluitende bewijs dat fabrikanten niet enkel om winst bekommerd waren, maar zeker ook om het welzijn van hun arbeiders.

Tot volksheld verheven

Maar eerst de voorgeschiedenis van het standbeeld en de beeldvorming rond Bauwens. Een van zijn biografen, Odilon Périer, schreef dat het idee voor een standbeeld al meteen na Bauwens' dood ontstond.²³ In 1835 werd in *L'Émancipation* voor het eerst publiekelijk die wens geuit.²⁴ Twee jaar later werd hiervoor een eerste comité gevormd en konden sponsors intekenen. Dat initiatief en enkele daaropvolgende pogingen

stierven echter een stille dood. Op het einde van de jaren 1840 kwam beeldhouwer Philippe Parmentier op de proppen met een concreet plan, maar het duurde jaren vooraleer de verantwoordelijke gezaghebbers reageerden, en dat was dan nog afhoudend.²⁵ Parmentiers ontwerp werd getoond op de Gentse Exposition industrielle des Flandres van 1849.²⁶ Toch was het niet dat ontwerp dat het uiteindelijk haalde. Die eer viel te beurt aan Pieter De Vigne-Qujo, die ook al het ontwerp maakte voor het standbeeld van van Artevelde. De Vignes ontwerp werd zelfs tijdelijk tentoongesteld aan het Zuidstation.²⁷ Pas na de dood van de kunstenaar in 1877, toen het ontwerp bezit van de stad werd, kwam er schot in de zaak. De liberale schepen de Nobele wist het project uiteindelijk door de gemeenteraad te krijgen, de staat en de provincie volgden.²⁸ Het plan paste ook perfect in de grootscheepse urbanisatiewerken van het zogenaamde Zollikofer-De Vigneplan – Edmond De Vigne, architect en neef van Pieter – dat in 1880 van start ging en de wijk tussen het Zuidstation en de Kuip van Gent 'haussmanniseerde'²⁹, met de Vlaanderenstraat als statige verbindingssas.

Het personage Bauwens was echter niet speciaal gecreëerd om enkel in brons tot voorbeeld te dienen. In diverse andere media kreeg het eveneens een invulling. Hoe bekender en congruenter die beeldconstructie werd, des te aannemelijker werd het om te stellen dat een standbeeld meer dan vereist was.

We starten onze bespreking in de jaren 1850. In die periode verschenen in Gent drie boeken waarin Bauwens een vooraanstaande plaats kreeg toebedeeld: Jules de Saint Genois' verhaal *De grootboekhouder* uit 1851, *Biographie de Liévin Bauwens* van Léonard Hebbelynck uit 1853 en de uitgave en première van het toneelstuk *Lieven Bauwens of de oorsprong der katoenspinnerij* van Karel Onderet uit 1857.

Volgens de inleiding van baron de Saint Genois is *De grootboekhouder* een weergave van een vertelling van luitenant-kolonel Frans Van Geert op een herfstavond in 1850, in het salon van de Saint Genois. De auteur was een liberaal-katholiek politicus en bibliothecaris van de Universiteit Gent. In het jaar van de uitgave van het verhaal was hij medestichter van het Willemsfonds.³⁰ Hij schilderde Van Geert in de inleiding af als een oude en brave militair, die rijkelijk verhalen vertelde, gekenmerkt door 'naturelyke eenvoudigheid en geest, waer gevoel en diepe kennis van het menschelyk hart'.³¹ De Saint Genois deed zijn uiterste best om Van Geert als een volksverteller op te voeren, maar de luitenant-kolonel beantwoordde niet echt aan dit beeld. Van Geert maakte namelijk een aanzienlijke carrière in de literaire wereld. Zo vertaalde hij drama's van Schiller en Goethe, maar schreef ook eigen stukken. Het meest succesvolle was wellicht zijn toneelbewerking van de roman *Jacob van Artevelde* van Conscience uit 1864, die werd opgevoerd ter gelegenheid van de inhuldiging van het standbeeld van de middeleeuwse held. Een jaar nadien kreeg hij voor het stuk de driejaarlijkse staatsprijs.³²

De Saint-Genois vond het belangrijk om de vertelling een volks karakter te geven. De liberaal-katholieke politicus wilde de illusie wekken dat dit verhaal niet enkel in zijn salon werd verteld, maar ook leefde onder de 'gewone' bevolking. De figuur van Bauwens die erin wordt opgevoerd, wordt gedragen door alle Gentenaren, die

Sies Van Oost dient zich tijdens het ontbijt angstig aan bij Lieven Bauwens en vraagt hem de job van grootboekhouder. Illustratie: A.-P. Sunaert (uit: Jules DE SAINT GENOIS, *De Grootboekhouder*. Een Gentse vertelling, Gent: De Busscher, 1851, p. 25)

zich verlustigen aan het vertellen van deze en vele andere anekdotes uit het voorbeeldige leven van de textielabrikant, zo suggereerde hij. Daarenboven begon de Saint Genois zijn verhaal als volgt: 'Onder de voortreffelykste mannen, aen wie de hoofdstad van Vlaenderen het licht schonk, zyn er weinige, – hoewel hy noch borst-, noch standbeeld verkregen heeft, – die zoo veel burgerlyke verdiensten kunnen inroepen als de moedige fabrikant Lieven Bauwens.'³³ Het verhaal moest dus de voortreffelijkheid van Bauwens aantonen. Het deed dienst als een aanmoediging om zaak te maken van de oprichting van een beeld als een passende erkenning van de volksheld.

Het verhaal stelt niet de relatie van Bauwens met zijn arbeiders centraal, maar met zijn bedienden. Het begint op de ochtend nadat zijn grootboekhouder is gestorven. De klerken speculeren wie hem zal vervangen. De opperklerk raakt hierover in gesprek met Sies Van Oost, al tweeëndertig jaar Bauwens' trouwe koetsier. Sies wordt als het ideaalbeeld van huispersoneel gekarakteriseerd: 'Niemand meer dan hy behartigde de belangen van zyn' meester; liever dan hem te kort te doen, zou hy zich zelven hebben geslagtofferd.'³⁴ Maar Sies heeft ook zijn zwakke kantjes. Door gebrek aan opvoeding, is hij naïef, terwijl men ook 'eene zekere neiging tot verwaendheid' bij hem bespeurt.³⁵ De opperklerk wil hem dan ook een lesje leren en moedigt Sies

aan om te kandideren op de vacante post. De opperklerk speelt echter onder één hoedje met Bauwens, die ermee akkoord gaat dat de koetsier eens duidelijk op zijn beperkingen wordt gewezen door te veinzen dat hij de job krijgt.

Iedereen wordt betrokken in het complot. Alle arbeiders, klerken, huisbedienden en Sies' vrienden verzamelen en zien hoe Sies te weten komt wat de nieuwe job precies inhoudt. Hij moet dienstdoen als een levende lessenaar voor een zwaar boek. Hij moet 'stil staen gelyk een marmeren standbeeld'.³⁶ Al snel wordt duidelijk dat die 'zonderlinge marteling' hem te zwaar valt. Wanneer blijkt dat de verstening niet lukt, grijpt Bauwens vaderlijk in. Hij wil de grap niet al te lang laten duren en concludeert met de woorden: 'Sies, dat is een lesken; men zegt immers, met gegronde waarheid: Schoenmaker, ga buiten uwen leest niet.' Om de pil te vergulden krijgt Sies zijn oude job terug met opslag van loon.

Dit verhaal maakt duidelijk hoe sociale mobiliteit een privilege was voor de middenstand en de burgerij. Wanneer een eenvoudige bediende zijn kansen wilde wagen op de sociale ladder, dan wachtte niet alleen een vaderlijke terechtwijzing, maar ook sociale vernedering. Sies, die na dertig jaar noeste arbeid in een paardenstal begon te geloven in bevordering, moest publiekelijk opdraven als een niet na te volgen voorbeeld. Toen Sies Van Oost het niet bleek aan te kunnen om tot een standbeeld te verworden, omdat hij zijn plaats in de samenleving niet kende, getuigde Bauwens wel van de nodige standvastigheid. Dankzij zijn voortreffelijke persoonlijkheid en de vaderlijke liefde en strengheid voor zijn personeel moest zijn beeltenis volgens de Saint Genois dan ook snel als een lichtend voorbeeld in de publieke ruimte worden opgericht.

Lieven en het meisje met de zwavelstokjes

Waar de vertelling van de Saint Genois zich concentreerde op een anekdote om zo de grootsheid van Bauwens duidelijk te maken, richtten de biografieën zich op de hoogtepunten uit zijn leven. De eerste levensschets verscheen al snel na zijn dood. In 1829 schreef Charles Onghena over Bauwens in zijn uitbreiding en actualisering van het 16e-eeuwse *Historie van Belgis* van Marcus van Vaernewijck. In 1835 ging *L'Émancipation* en in 1844 de *Messenger des Sciences et des Arts* eveneens in op het heroïeke leven van de textielabrikant. Het was echter wachten tot 1853 vooraleer er een monografie over de textielabrikant verscheen. Die *Biographie de Liévin Bauwens* werd geschreven, gedrukt en uitgegeven door Léonard Hebbelynck. In de bijlagen nam hij eerdere levensschetsen van Bauwens op.

Net als de Saint Genois meldde Hebbelynck dat hij dit boek had geschreven als aanzet tot de oprichting van een eerste standbeeld in Gent. De beeltenis van Bauwens was hiervoor het meest geschikt. De Gentenaars hadden zich jegens hun stadsgenoot namelijk al te lang ondankbaar getoond.³⁷ Hebbelynck schreef dat de noodzaak voor een standbeeld van Bauwens steeds groter werd omdat er steeds minder tijdgenoten van de textielabrikant waren die hem in ere konden houden. Daarenboven was het volgens de biograaf de hoogste tijd dat de Vlamingen niet

langer passief toekeken en snel Bauwens' beeld oprichtten, aangezien hierdoor de arbeiders in de bloemetjes gezet konden worden:

‘Notre manque d’initiative (*est*) un défaut inhérent au caractère flamand, qui sous d’autres rapports brille cependant par une générosité incontestable – quand il a reçu quelque léger stimulant, – soit qu’il agisse de développer les bons sentiments parmi les classe ouvrière, soit de secourir le malheur. A l’appui nous n’avons qu’à citer deux faits récents : la souscription ouverte pour offrir un drapeau aux Ouvriers Réunis, et les dons recueillis en faveur des malades de Vynckt.’³⁸

Net zoals eerdere blijken van appreciatie voor de arbeiders, zoals de schenking van een vlag voor hun vereniging en de collecte voor zieken, verdienden ze dus ook de oprichting van een beeld voor Bauwens. De biograaf meende dat de fabrieksbaas hoog in het vaandel van de arbeiders kon staan. Met zijn levensschets van Bauwens maakte hij die stelling duidelijk. De textielabrikant wordt hierin opgevoerd als een ondernemende held, die kosten noch moeite spaarde om het welvaren van zijn arbeiders te bevorderen, maar ook vaderlijk optrad als de noodzaak zich aanbood. Hebbelynck maakte in het kielzog van eerdere biografen duidelijk dat het ondernemerschap Bauwens in het bloed zat. Al van kindsbeen af was hij bezig allerhande machines te ontwerpen. Zijn nauwe verbondenheid met arbeiders werd ook al vroeg aangewakkerd. Zijn vader stuurde hem namelijk als zeventienjarige naar Engeland om daar als arbeider te gaan werken in een leerlooierij. Eens hij de knepen van het vak had geleerd, voer Bauwens terug naar Gent om daar een succesvolle leerlooierij op te starten. Zijn ondernemerschap kende een hoogtepunt toen hij, volgens zijn biograaf puur voor het belang van volk en vaderland, het Engelse monopolie bestreed en met het risico op de doodstraf de Mule Jenny naar Gent smokkelde. De mislukking was nabij op het moment dat de vrouw van een van de Engelse handlangers, een zekere Harding, met veel ophef haar man wilde verhinderen in te schepen in de laatste boot met machineonderdelen. De lading werd in beslag genomen en de handlangers gevangengenomen. Bauwens zelf wist te ontsnappen, maar zijn beeltenis werd in Londen aan de galg gehangen (zie verder).

Omdat bepaalde cruciale onderdelen van de machine ontbraken, duurde het jaren alvorens de eerste Mule Jenny gebruikt kon worden. Vanaf dat moment bloeide de textielnijverheid, niet enkel in de fabrieken van Bauwens, maar ook ver daarbuiten. Hebbelynck schreef immers dat de Gentenaar zo genereus was om de werking van de machine aan iedereen kenbaar te maken – ten onrechte volgens Anna Suetens (zie boven). Gent toonde zich dankbaar door hem het burgemeesterschap te geven. Dat ambt hield onze held echter slechts twee jaar vol. Zijn genie werd volgens de biograaf te veel in beslag genomen door industrie en handel. Bauwens bleef zich wel inzetten voor het welvaren van zijn medemens. Hij bood gevangenen immers de kans om voor hem te werken en zo een job en een spaarpotje te hebben bij hun vrijlating. Voor dit menslievende ondernemerschap werd Bauwens herhaaldelijk onderscheiden. Helaas leidde de politieke chaos tussen de Franse en Nederlandse

overheersing tot zijn failliet. Onze held bleef echter nieuwe machines ontwerpen en ideeën uitvoeren. Enkel de dood wist dit ondernemerschap te fnuiken.

Hebbelynck trok de idealisering van Bauwens door tot de privésfeer, om het beeld van de paternalistische ondernemer kracht bij te zetten. Hij schreef: ‘Nous avons examiné la vie de Liévin Bauwens sous le point de vue industriel, nous dirons aussi quelque chose de sa vie privée. Les qualités qui le distinguèrent furent la générosité et le désir d’obliger.’³⁹ Net als in *De grootboekhouder* onderstreepte de biograaf aan de hand van een anekdote Bauwens' krachtdadige, maar liefdevolle optreden. Op een avond keerde Bauwens terug naar huis en zag hij ‘une fille de l’âge de douze à treize ans, qui gisait là étendue sur le marbre, défaillante de besoin et glacée par le froid, car une pluie froide et continue de novembre avait percé ses vêtements’.⁴⁰ Onze held bekommerde zich dadelijk over haar als een vader. Hij zorgde ervoor dat ze volledig kon herstellen van alle geleden ellende, maar ging ook na hoe het zo ver was kunnen komen. Snel ontdekte hij dat haar stiefmoeder haar uit het ouderlijk huis had gezet. Bauwens zette niet alleen de grootste advocaten uit Parijs in om het meisje in haar rechten te herstellen, hij zorgde er ook voor dat ze een goede scholing kreeg en nog een mooie som geld eens ze meerderjarig was. Het moge duidelijk zijn: dit mierzoete verhaal dat het midden houdt tussen *Het meisje met de zwavelstokjes*, *Assepoester* en *Oliver Twist*, werd aangewend om Bauwens' vaderlijke goedheid wereldkundig te maken.

Biografieën nemen een hoge vlucht

Hoewel een dergelijke karakterisering geenszins aan een historische realiteit beantwoordt, vond het beeld dat hier van de textielabrikant werd opgehangen algemeen ingang. Velen bleken te snakken naar een moedig, vooruitziend, intelligent, zorgzaam en liefdevol personage. Latere biografieën bevestigden dit beeld dan ook. Hiervoor kunnen we een tijdsprong maken naar 1885, toen de levensschetsen van de textielabrikant welig tierden. Naast uitgebreide beschrijvingen van het leven van Bauwens in kranten, werden ter gelegenheid van de inhuldiging van het standbeeld uiteenlopende biografieën geschreven.⁴¹ Zo was er het tiencentienboekje *Levensbeschrijving van Lieven Bauwens*, dat ook in het Frans verscheen. Dat boekje wijst dadelijk op het vaderlijke karakter van Bauwens: zijn eigen vader stierf al tijdens zijn jeugd en zo kwam hij zelf aan het hoofd van zijn gezin te staan. Bauwens kweet zich gedegen van zijn taak en nam die zorgzaamheid over bij de behandeling van zijn arbeiders.⁴²

J.H. Van den Daele herhaalde in zijn biografie Bauwens' heldendaden en wees op zijn beurt op zijn vaderlijke doortastendheid en liefde. Met veel enthousiasme schreef hij opnieuw het sprookje van Bauwens en het verstoten meisje. Deze biograaf was opzichter van de ‘leerwerkhuizen’ van West-Vlaanderen. Het is dus niet verwonderlijk dat hij de verdienste van de Gentse held bij de opvoeding en ondersteuning van de gevangenen extra beklemtoonde. Bauwens' leven leert ons, aldus Van den Daele, dat iedereen loon naar werk krijgt. Zijn werk eindigt dan ook als volgt: ‘Uit

dat beeld spreken lessen, die men nooit te overvloedig onder de oogden kan brengen van het volk, dat leeren moet hoe men, door eigen arbeid alleen, de bewerker wordt zijns eigen welstands en der verheffing van anderen tezelfder tijd.’⁴³

De biografieën vertoonden weinig verschillen in de beeldconstructie van Bauwens, maar richtten zich wel tot een ander publiek. Het tiencentiemboekje werd hoogstwaarschijnlijk verkocht voor en na de inhuldiging aan omstanders die de grote lijnen van Bauwens’ leven nog eens op een rijtje wilden hebben. Aan de andere kant van het spectrum stond een biografie als die van advocaat Odilon Périer.⁴⁴ Hij was de kleinzoon van Frans de Pauw, de steun en toeverlaat van Bauwens tijdens de smokkel. De biografie werd in de liberale krant *Het Volksbelang* aangeprezen als een wetenschappelijke Bauwensstudie, die nieuwe bronnen gebruikte en moest gelezen worden om ‘de onpartijdige waarheid over hem (*Bauwens*) te weten te komen’.⁴⁵ De figuur die rond Bauwens geconstrueerd was, had nood aan een grondig fundament. Périer was volgens *Het Volksbelang* de man die hiervoor een belangrijke stap had gezet.

De biograaf liet het vaderlijke beeld van de industrieel volledig intact, maar zwakte sommige verhalen af ten voordele van de wetenschappelijke correctheid. Zo nuanceerde hij de terdoodveroordeling van Bauwens in Londen door middel van zijn beeltenis. Volgens Périer was die actie waarschijnlijk niet officieel, maar kwam ze van het gepeupel, dat vertoornd en verbitterd was door Bauwens’ roof. Hij wees er echter wel expliciet op dat een dergelijke correctie ‘niets afneemt van de uitstekende verdienste van Lieven Bauwens’.⁴⁶ Dat die nuancering niet iedereen kon bekoren, bewijst de bespreking van de biografie in de *Gazette van Gent*, waarin Périer, ondanks zijn grote verdienste, toch ook enkele punten van kritiek kreeg: ‘Hoe die ter doodbrenging, gelukkig in beeltenis, zij geschied, zij bewijst maar één ding: het groot gevaar dat Lieven Bauwens heeft geloopen als hij het ondernam aan Engeland zijn kostbaar geheim der katoenspinnerij te gaan ontrooven. Wij hadden gewenscht dat de heer Périer zulks hadde doen uitschijnen.’⁴⁷ Het ideaalbeeld van Bauwens werd streng bewaakt!

Naast dergelijke wetenschappelijke nuancerings, schuwde Périer ook geenszins de anekdotiek. Hij schreef nieuwe verhalen neer die, naar eigen zeggen, zijn ouders hem als kind vertelden. Die verhalen versterkten het beeld van de vaderlijke Bauwens:

‘Met de ziekte dringt weldra de ellende in huis, want hij had een talrijk gezin. Lieven Bauwens verneemt het, en nog denzelfden dag gaat hij er henen met Frans de Pauw en schenkt zijnen medearbeider eene ruime gift, die zijn bestaan en dat der familie redt. Een anderen werkman was een ongeluk overkomen, zoodat hij niet meer kon arbeiden. Lieven Bauwens gaat hem opzoeken, ondersteunt en verzorgt hem op de liefderijkste wijze.’⁴⁸

De anekdotes waren misschien minder kleurrijk dan het verhaal van Sies Van Oost of dat van het verstoten meisje, ze probeerden echter des te duidelijker te maken dat

Het standbeeld van Lieven Bauwens met de bloemenkransen van de inhuldiging in 1885. Foto: B. Jacobs-Carter (Stadsarchief – De Zwarte Doos, Gent)

met zo’n liefhebbende fabrieksbaas de steeds luider klinkende socialistische eisen voor een degelijk sociaal opvangnet compleet overbodig waren.

Het beeld van Bauwens in deze biografie kreeg extra autoriteit dankzij een open brief van Isabella Rysheuvels, de kleindochter van Bauwens, aan Périer. De brief verscheen daags na de officiële inhuldiging van het standbeeld in de *Gazette van Gent*. Rysheuvels schreef: ‘Ik las uw boek met het grootste genoegen; het is boeiend, belangwekkend van ’t begin tot het einde, en daarbij is het volledig en waar tot in de kleinste bijzonderheden. Geene enkele die niet volkomen met hetgene mijne zuster en ik, kleinkinderen van Lieven Bauwens, uit den mond onzer zoo innig beminde moeder, Elvina Bauwens, hebben gehoord.’ Niemand minder dan de dochter en kleindochter van Bauwens bevestigden dus het vaderlijke beeld dat werd opgehangen van hun vader of grootvader.

Vader op de scène

Het personage Bauwens dat als een vader zorgt voor zijn medemens, werd ook opgevoerd in het toneelstuk *Lieven Bauwens of de oorsprong der katoenspinnery in Belgien*. De auteur ervan was Karel Onderreet, een acteur en toneelschrijver, die een groot verdediger van het Nederlands was.⁴⁹ Daarenboven spoorde hij met zijn stukken de Vlaming aan om niet in passiviteit te vervallen, maar ondernemend te zijn, en hij hechtte veel belang aan deugdzaamheid, maat en zorgzaamheid in het gezin.⁵⁰ Om dit ideaal te propageren, voerde hij ook Bauwens op. Voor dit rasechte melodrama nam Onderreet de smokkel van de Mule Jenny als centrale actie. Het Vondel-genootschap speelde het stuk voor het eerst in 1857 in de Minardschouwburg. Ook deze specifieke beeldvorming rond de textielabrikant hield decennia stand. Een kleine dertig jaar later koos het Van Crombrugghe's Genootschap er immers voor om het stuk opnieuw op te voeren als deel van de inhuldigingsfeesten van Bauwens' standbeeld.

Het eerste bedrijf opent met een koor van Britse arbeiders, dat het werk in de katoenspinnerij aanprijst. Er wordt een industrieel arcadia opgevoerd waar genoeg eten en drinken is en kommer, zorg en pijn veraf zijn. Het refrein luidt dan ook steevast: 'Ronk maer wielke, / Leve 't stielke! / Leve de spinners ambachtsman.'⁵¹ Bauwens vestigt dit Britse geluk uiteindelijk ook in Gent, maar dat loopt niet van een leien dakje. Het is echter niet de vrouw van meestergast Harding die het plan in de war stuurt, zoals de biografen schreven. Zij wordt wel opgevoerd, maar onderstreept de familiale waarden: koste wat het kost staat zij haar man bij. Het is daarentegen Hardings dochter die het verraad aansteekt. Zonder het zelf te willen brengt het deugdame meisje met de veelbetekenende naam Jenny de katoenspinner Smit het hoofd op hol. Zij verkiest echter een andere katoenspinner, James. Dat zet kwaad bloed bij Smit. Naast Bauwens, Harding en James is hij de enige die op de hoogte is van het plan. Wanneer Harding aan James de toestemming geeft om met Jenny te trouwen, brieft Smit op het meest precaire moment de smokkel aan de politie.

Het tweede bedrijf toont hoe Bauwens ternauwernood uit handen van de politie weet te blijven door koelbloedig te veinzen Brit te zijn. Voor hij vlucht naar zijn vaderland, stelt hij Harding en James, die wel gearresteerd zijn, ruim de middelen ter beschikking voor de beste juridische bijstand. Dankzij de doortastendheid van *mistress* Harding komt ook de verrader Smit achter de tralies terecht. Hij wordt uiteindelijk samen met meestergast Harding en James verbannen naar Botany Bay. Hardings vrouw en dochter volgen hen. Smit sterft er uiteindelijk in de armen van een vergevingsgezinde Jenny.

Het derde bedrijf heeft minder actie, maar wordt gebruikt om Bauwens diepgaander te typeren als een zorgzame vader voor zijn medewerkers. Er is een tijdsprong van enkele jaren en de handeling verplaatst zich naar de Gentse fabriek van Bauwens. Daar zijn Bauwens' arbeiders dolblij omdat hun baas burgemeester van Gent is geworden. De held verschijnt op het toneel en bekommert zich meteen over een zieke arbeider. Hij stelt hem de middelen ter beschikking om dokter en apotheker te betalen. Terwijl een trouwe bediende, Simon, een traan van ontroering plengt,

zegt de textielbaas het doodnormaal te vinden een arbeider in moeilijkheden te helpen. Het gesprek verschuift naar de gemoedstoestand van Bauwens. Hij kan het lot van zijn Engelse handlangers niet uit het hoofd zetten:

'Sedert zes maenden heb ik van hen geen nieuws meer ontvangen en ik vrees dat zij voor altyd verloren zyn. De gedachte dat eene geheele familie voor my op eenen vreemden bodem rondzweeft en misschien uit oorzaak der poogingen die zy heeft aangewend om zich te redden, nog in grootere rampen gedompeld is, vergiftigt al het geluk, al het heil dat my heden te beurt valt.'⁵²

Daarop heft Bauwens een lied aan waarin hij zingt hoe hij hen treurig ziet rondzwerven, en gaat daarna af. Even later komen de Engelsen volslagen onverwacht het kantoor van Bauwens binnen. Vol vreugde vangt Simon hen op en luistert naar het verhaal van hun lange en gevaarlijke reis. Dankzij de financiële steun van Bauwens konden zij aan hun ballingsoord ontsnappen. In de finale komt de fabrikant binnen. Hij is doodgelukkig als hij zijn vrienden ziet en roept vol emotie uit: 'Genoeg, vrienden! genoeg! in myne armen, op myn hart!'⁵³

Het melodrama bevestigde en versterkte de beeldconstructie van Bauwens als vaderlijke arbeidersvriend met een ethisch en sociaal bewustzijn. Het deed dat zo goed dat het Van Crombrugghe's Genootschap besloot om het stuk driemaal op te voeren ter gelegenheid van de beeldinhuldiging. De avond van de inhuldiging was er een galavorstening, die werd afgesloten met de al vermelde feestcantate, nu gezongen door tweehonderd zangers.⁵⁴ Volgens onder meer de *Gentsche Mercurius* was het gala een succes. Een twintigtal leden van de familie Bauwens waren aanwezig, net als de gouverneur, de burgemeester en enkele schepenen. Verder trokken de acteurs 'zich goed uit den slag, de koors waren kloek, en de apotheose met de slotmarsch van de Cantate maakte den besten indruk'.⁵⁵

Ook het voorprogramma, de eenakter *De nieuwjaarsnacht* van de populaire Duitse toneelschrijver Roderich Benedix⁵⁶, 'verwierf de algemeene goedkeuring en de vertolkers werden teruggeroepen'.⁵⁷ In dat stuk staat de verzoening tussen een revolutionaire zoon en zijn royalistische vader centraal. Na veel gezucht en gekerm wordt de natuurlijke familieband in ere hersteld. Het stuk duidt geen particuliere politieke situatie aan. In de context van de inhuldiging van Bauwens' beeld kan het dan ook gelezen worden als een aansporing om de kloof die gegroeid was tussen arbeiders en fabrikanten te dichten. De vaderlijke vergevingsgezindheid van de industriëlen en de loyaliteit van de arbeiders worden erin aangewakkerd. De opstandigheid van die laatsten en de wrok van de eersten moet stoppen. Zo zegt een huisvriend:

'Indien men, verduiveld, zijne partijgenoten alleen moest achten, indien men ieder politiek andersgezinde voor persoonlijke vijand moest aanzien, dan ja, kan men niet dan met geladene pistolen op straat komen. Dat de

partijen in de Kamers, in dagbladen elkander bestrijden, daar is het de plaats; in het bijzonder leven zijn wij allen burgers van éenen Staat, kinderen van één Vaderland.’⁵⁸

De toeschouwers werden dus aangespoord zich gematigd op te stellen en zich niet al te zeer door partijpolitiek te laten ophitsen. Net als de royalisten versus de revolutionairen konden ook werkgevers en werknemers de band, zoals tussen vader en zoon, in ere herstellen. Dankzij aankondigingen in de kranten en in het programma van de feestelijkheden weten we dat de toegang tot een van de voorstellingen gratis was.⁵⁹ Zo konden ook arbeiders meegenieten. Maar waren zij wel enthousiast over de theateravond en slikten ze de boodschap van verzoening met de vaderlijke arbeidersvriend zomaar? Hierop kunnen we door gebrek aan bronnen helaas geen antwoord geven. We kunnen wel de andere feestelijkheden voor de inhuldiging van Bauwens’ beeld onder de loep nemen en nagaan welke rol de kranten aan de arbeiders toedichtten.

Makke toeschouwers en gedecoreerde werkers

De kranten spraken zelden over ‘de arbeiders’, wel over de socialisten, over de omstanders, waaronder talrijke arbeiders zullen geweest zijn, en over individuele arbeiders die op een bepaald moment de publieke aandacht kregen. In dat laatste geval werd de ideale arbeider opgevoerd binnen het officiële discours. Dat wordt duidelijk bij de eigenlijke inhuldigingsceremonie van het standbeeld op 13 juli 1885. In het begin van de ceremonie marcheerde de Maatschappij der gedecoreerde werkers het plein op. Die groep bestond uit tweehonderd arbeiders die waren onderscheiden voor voorbeeldig gedrag. Dat ging van noeste arbeid tot een leven redden.⁶⁰ Ze droegen vijftien prachtige kransen, die tegen de sokkel van het beeld werden geplaatst. De kransen hadden opschriften waarin Bauwens werd geprezen als de ‘grootsten weldoener’ en ‘volksvriend’ die ‘zijn leven te pande voor volksgeluk’ had gesteld.⁶¹ De meest voorbeeldige werklui erkenden zo publiekelijk de zelfopoffering van de heldhaftige fabrieksbaas.

Daarna nam burgemeester Lippens het woord om in het Frans het leven te schetsen van de Gentse held. Zijn verhaal werd in veel kranten integraal weergegeven en lag sterk in het verlengde van de besproken biografieën. Een aantal kranten meldde echter dat zijn speech op weinig geestdrift kon rekenen. Ook de feestcantate werd niet bepaald laaiend enthousiast onthaald. Het duizendkoppige koor werd te beperkt bevonden om een groots effect te veroorzaken. Zo schreef *L’Impartial de Gand*: ‘Les chœurs et l’orchestre n’étaient point suffisamment puissants pour produire l’effet nécessaire sur une place aussi étendue. Des applaudissements – pas trop enthousiastes, comme tous ceux de ce jour d’ailleurs – suivent les dernières mesures.’⁶² Bepaalde kranten maakten er zelfs gewag van dat de eigenlijke inplanting van Bauwens’ beeld weinig bijval kreeg van de omstanders. Het beeld heette er in het niets te verzinken naast de Sint-Baafskathedraal en het Belfort.⁶³ De Brusselse *La Chronique* meldde nog nooit zo een mak publiek te hebben gezien:

‘La ville de Gand vient d’inaugurer la statue de Bauwens, avec un enthousiasme d’autant plus difficile à décrire – selon le cliché habituel – qu’il était difficile à apprécier: jamais on n’a vu population plus calme, plus silencieuse et plus inerte. Le souvenir du héros de la fête était un peu lointain, et la plupart des gens que assistaient à cet hommage tardif rendu à un illustre concitoyen, auraient demandé, pour s’émouvoir, qu’on les soumit à une opération préparatoire de galvanisme. L’opération n’ayant pas eu lieu, Bauwens a eu une petite fête d’une tranquillité parfaite, où l’élan populaire se trouvait remplacé par une série de manifestations froidement officielles.’⁶⁴

We zouden kunnen inbrengen dat de kritische kranten het licht in de ogen van de organisatoren niet gunden door vooral te focussen op de minder enthousiaste omstanders. Zeker Brusselse kranten als *La Chronique* leverden liever commentaar dan lof op het provinciale gebeuren. Zelfs het Gentse zwart-wit moest er in de anti-Vlaamse krant aan geloven als zijnde een tweekleur die enkel gebruikt kon worden voor begrafenissen.⁶⁵ Maar door de specifieke en sterk gelijkende beschrijvingen van de erg matige publieksreacties in verschillende kranten, kunnen we toch aannemen dat de ceremonie stijf verliep. Ondanks alle pogingen om een vaderlijke held voor de arbeiders te creëren, bleek bij de uiteindelijke onthulling van Bauwens’ beeld dat de bevolking zijn figuur niet echt op handen droeg.

Alle kranten, zelfs de meest kritische, waren het er echter wel over eens dat één optreden een enorm succes was. Zonder uitzondering schreven journalisten vol enthousiasme over de gedecoreerde arbeiders. Zelfs *La Chronique* moest toegeven dat hun bloemenkransen schitterend waren. De meeste journalisten focusten op de redevoering van hun vertegenwoordiger, een zekere Constant Kimpe. *L’Impartial de Gand* schreef dat die vertegenwoordiger:

‘[...] a exprimé d’une manière parfaite les sentiments de gratitude que la population ouvrière doit au grand homme qui a fait faire à l’industrie cotonnière de si rapides et de si grands progrès. Il a dit que les ouvriers rappelleraient toujours à leurs enfants, lorsqu’ils passeraient devant la statue que c’était là l’homme qui avait assuré le bonheur de la classe ouvrière et qu’ils devraient éternellement honorer sa mémoire. De vigoureux applaudissements ont salué les dernières paroles de M. Kimpe.’

In de uitgave van de redevoering blijft Kimpe anoniem. Daarenboven stelde de spreker zichzelf in zijn speech expliciet voor als een doorsniewerkman. In werkelijkheid was Kimpe fabrieksdirecteur (geen eigenaar) van de textielfabriek Auger-Vincent. Opnieuw werd een personage opgevoerd, maar wel een dat veel succes genoot bij de journalisten en volgens die journalisten ook bij de omstanders. In tegenstelling tot Lippens sprak Kimpe Nederlands, dus kon het gros van de omstanders hem verstaan. Hij stelde nederig dat hij weinig kon aanvullen aan de woorden van de burgemeester. Toch zag hij zich genoodzaakt het woord te nemen, aangezien hij anders als ‘werkman die de eer heeft te spreken als afgevaardigde van alle zijne

medebroeders, de gedecoreerde werklieden dezer stad, dat hij aan de grootste zijner plichten van erkentelijkheid zoude te kort blijven'.⁶⁶ Hij zei dat personen van zijn stand geen vleierijen kenden, maar recht uit het hart spraken. Het was dan ook meer dan ooit gemeend wanneer hij 'Lieven Bauwens als eenen vader (*wilde*) vereeren'.⁶⁷ De fabrieksdirecteur had de gedaante aangenomen van de ideale arbeider en oogste als enige van de ceremonie succes toen hij Bauwens propageerde als een vader voor alle arbeiders.

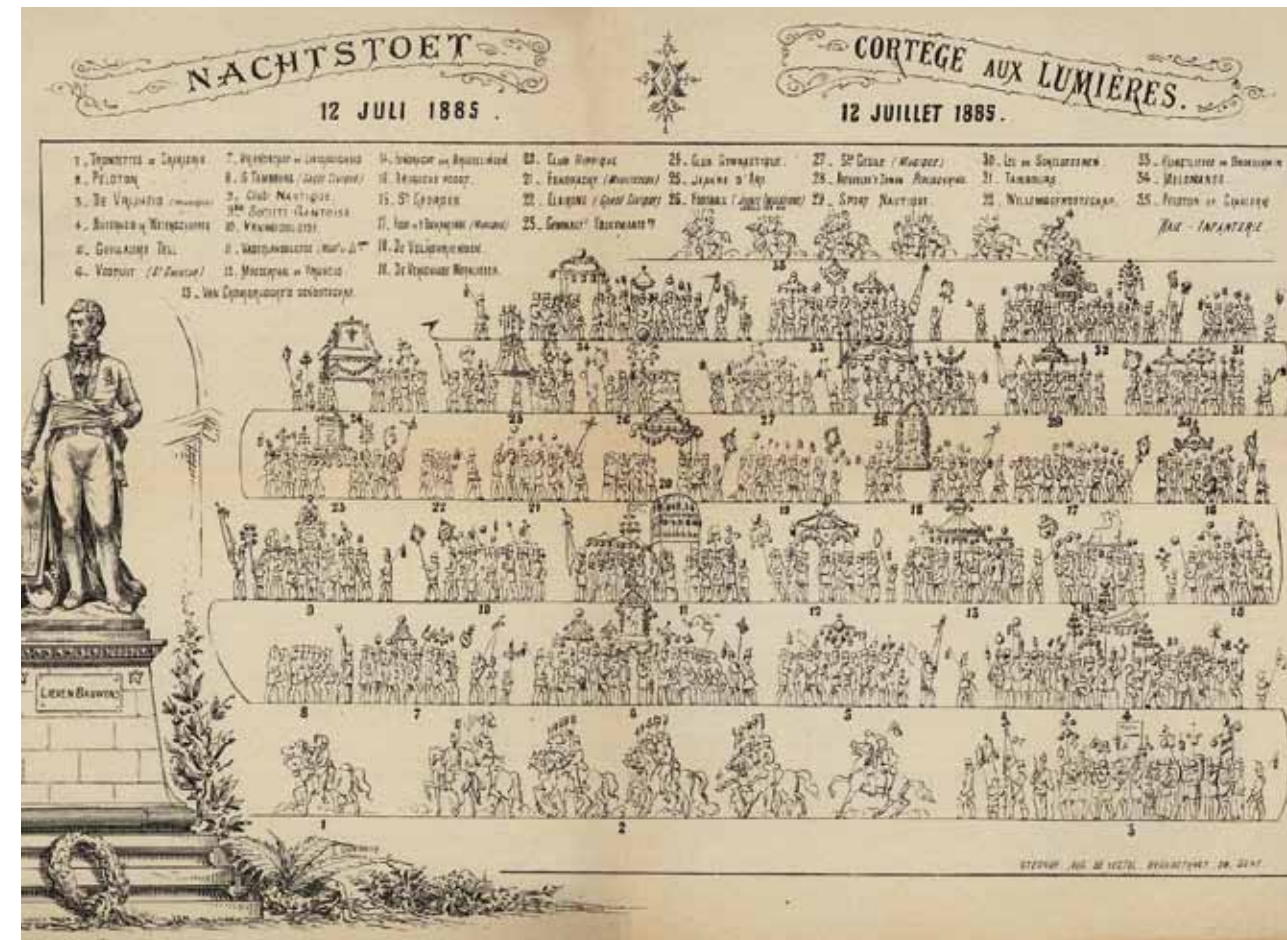
Socialisten maken amok

Tijdens de ceremonie bleef het publiek dus het gros van de tijd mak of 'de orde bij de omstanders was groot', zoals sommige kranten het verbloemden.⁶⁸ Dat was niet het geval de avond vóór de inhuldiging. Toen ging er een fakkeltocht ter ere van Bauwens door de straten van Gent. Een dertigtal verenigingen van muziek- en sportverenigingen, van het liberale Van Crombrughe's Genootschap en Willemsgenootschap tot de socialistische Vooruit en Verenigde Werklieden, brachten er spektakel met vierduizend lantaarns en honderd magnesiumtoortsen.⁶⁹ Samen schaarden ze zich achter leuzen die Lieven Bauwens en de arbeid aanprezen: 'Rust is roest voor mannenaard' en 'Die werkt wordt sterk'.⁷⁰ In de late 19e eeuw vormden verenigingen een belangrijk deel van de samenleving. Door publiekelijk te paraderen, bevestigden die groepen de ordening van de maatschappij. De hulde aan Bauwens werd zo getoond als zijnde unaniem bevestigd.

Die representatie van de maatschappij werd echter niet enkel met gejuich onthaald. Op verschillende plaatsen in de stad was er ophef. Die was zelfs zo hevig dat de laatste groep, een peloton van militairen te paard, niet tot het geplande einde kon meelopen. Het is onduidelijk wat er precies gebeurde, aangezien elke krant een andere versie van de feiten voorschotelde. In de gematigd liberale *Gazette van Gent* stond een aannemelijke beschrijving van de feiten. De krant probeerde zo neutraal mogelijk te blijven en beperkte zich tot een beschrijving in de voorwaardelijke zin:

'Schier op geheel den doortocht van de fakkeltocht, heeft men bemerkd dat bij het sluiten van den stoet geschuifeld werd. Ziehier wat de oorzaak van dit geschuifel zou geweest zijn: Een peloton jagers te paard sloot den stoet. Den wachtmeester, die het bevel had over dit peloton, zou er vermaak in geschept hebben zijn paard en heel zijn peloton in te houden en dan wanneer de straat vervuld was met volk wederom de paarden te doen galopeeren. Het publiek was over die handelswijze zoozeer verontwaardigd, dat het hem uitgeschuifeld en uitgejouwd heeft. Vele personen liepen achter het peloton al schuifelende tot op de Vrijdagmarkt, waar een officier tusschen gekomen is en den wachtmeester met heel het peloton naar de kazern heeft doen trekken. Wat de stoet zelf betreft, op heel den doortocht ontmoette hij teekens van goedkeuring; verscheidene groepen werden toegejuicht'.⁷¹

De ultramontaanse *Le Bien Public* gaf een volledig ander verslag van de fakkeltocht.

Tijdens de nachtstoet van 12 juli 1885 was Vooruit de achtste groep en maakte ze muziek, de Verenigde Werklieden traden aan als negentiende. (Fonds Vliegende Bladen, Universiteitsbibliotheek Gent)

In de eerste plaats waren de omstanders niet enthousiast: 'Nous eussions surtout préféré plus d'enthousiasme'.⁷² Daarenboven koos de krant duidelijk partij. Ze nam het op voor de militairen. De krant vermeldde geen doelbewuste pesterij, minimaliseerde het voorval en betwijfelde of het te wijten was aan het peloton. Enkelingen beweerden dat alleen maar: 'Il y a eu [...] quelques légers troubles, provoqués, disent les uns, par l'imprudence des soldats.' Maar eigenlijk berustte alles op een misverstand. De massa wilde te snel aansluiten bij de parade en de ruiters probeerden daarop bij de stoet te blijven. Hierdoor raakten meerdere personen lichtgewond. Kwaadwillige omstanders wilden niet zien dat hier sprake was van een louter ongeluk en bleven de jagers volgen: '[...] le détachement de chasseurs a été suivi d'une bande hostile, qui le huait, le sifflait et frappait les chevaux de gros bâtons.' Door dit voorval zagen relschoppers de kans wanorde te scheppen, aldus *Le Bien Public*.

De krant besprak ook een andere verklaring van de onlust.⁷³ Ze waakte er echter over om te zeggen dat zijzelf die verklaring niet meteen wilde onderkennen: ‘On nous dit, d’un autre côté, que les désordres dont nous parlons ont eu plutôt une autre cause que celle que nous leur assignons.’ Voor de krant de tweede verklaring gaf, herhaalde ze nogmaals dat dit de mening was van anderen: ‘Des gens bien informés nous assurent que ces troubles étaient un coup monté par les socialistes.’ Het waren de socialisten! Zij hadden er alle belang bij het huldebetoon aan Lieven Bauwens in de war te sturen:

‘Ceux-ci n’aiment pas Liévin Bauwens en l’honneur de qui la manifestation se faisait; et ils savent résolu de ne pas laisser le cortège se dérouler en paix. C’est pour avoir voulu empêcher cette contremanifestation que les soldats avaient été hués et qu’on aurait même essayé de les frapper, non-seulement au moyen de bâtons mais aussi de pierres. Une femme a été même blessée au front par une brique, Marché du Vendredi.’

De socialisten hielden niet van Bauwens en zetten alles op alles om de verering van een fabrieksbaas in de war te sturen. Volgens de krant werden de arme soldaten en omstanders slachtoffer van halsstarrig verzet tegen de erkenning dat industriële verdienstelijken konden zijn. *Le Bien Public* ging in haar beschuldigingen nog verder en deed aan paniekzaaij. Ook deze krant verschool zich achter een ‘men beweert’: ‘On prétend que les socialistes non contents de ces premiers exploits, veulent couvrir d’ordures la statue de Liévin Bauwens aujourd’hui au moment de son inauguration. La police, du reste, est avertie, à ce qu’on nous certifie et a pris ses mesures en conséquence.’ De lezer was gewaarschuwd: de kans was groot dat de socialisten het hierbij niet zouden laten. De figuur van de gewelddadige socialist werd zo aangescherpt. Het was een personage dat zich onderwierp aan wet noch gezag, aan god noch gebod. Hij schopte branie omdat hij geen rekenschap wilde geven aan de nochtans onontbeerlijke rol van de baas. Gelukkig was er nog de politie om dergelijk onredelijk, asociaal en gewelddadig gedrag met wortel en tak uit te roeien.

‘Vooruit’ in het verweer

De vraag stelt zich echter of de oppositie in socialistische kringen wel zo groot was als *Le Bien Public* wilde doen geloven. Ten eerste is het opvallend dat groeperingen als Vooruit en de Verenigde Werklieden meeliepen in de stoet. Ze maakten er zelfs muziek. Dit kan bezwaarlijk als asociaal worden bestempeld. Zelfs *Le Bien Public* had niets aan te merken op hun optreden. Daarenboven beet het socialistische dagblad *Vooruit* sterk van zich af toen het ging over het oproer tijdens de fakkeltocht. Het beweerde dat alles was uitgelokt door de militairen. Het volk heette er zelfs het slachtoffer van het politionele geweld:

‘Van aan het Statieplein zijn echte schanddadens door het peloton chasseurs, aangevoerd door een “maréchal de logis” gepleegd [...]. Wij eischen daar-

over een onderzoek. Maar wat denkt het stadsbestuur met altijd honderde politiemannen en soldaten te zenden wanneer een stoet ingericht wordt? Vreest gij dan toch zoo het volk? Waarom altijd die gewapende macht? Waarom moest er daar paardenvolk bij zijn, zij hebben den stoet verlelijkt in plaats van op te luisteren.’⁷⁴

De omstanders wilden dus geenszins de stoet in de war sturen. Ze werden aangevallen door een bende scandaleuze militairen. Politie en soldaten waren totaal overbodig, want het volk wilde eer bewijzen aan Bauwens. Dat wordt duidelijk als we edities van het dagblad van de dagen voor de huldiging lezen. Daarin is helemaal geen weerstand tegen de figuur Bauwens te vinden. De dagen voor de feestelijkheden kondigde *Vooruit* in de lijn van veel andere kranten neutraal aan wat er allemaal op het programma stond. Op 7 juli maande het blad de leden van de socialistische koren zelfs aan om zeker naar de laatste repetitie te gaan. Drie dagen later wees het zijn lezers erop dat het podium voor de zangers sterk genoeg was. Mogelijke sabotage ontcrachtte het zelfs expliciet: ‘De werken worden overigens voortdurend bewaakt. Zooveel te beter!’⁷⁵ Elke verdachtmaking dat de socialisten de boel wilden dwarsbomen, werd zo in de kiem gesmoord. Op 11 en 13 juli maakte het blad de volledige voorpagina vrij om een portret van Bauwens te plaatsen. Daarnaast vertelde het uitgebreid over zijn heldendaden. *Vooruit* gaf ook een prent van Bauwens uit. Op 11 juli kondigde de krant aan dat ze die te koop aanbood.

Het socialistische dagblad ging geen titanenstrijd aan. Het zocht geen contramine tegen een figuur die al decennialang werd vereenzelvd met de vaderlijke beschermer van de arbeiders. *Vooruit* erkende: ‘Lieven Bauwens was een groot man, een genie, die niet voor zich zelve maar voor de mensheid werkte.’⁷⁶ Maar meteen daarna ging de krant sterk in tegen de fabrieksbazen van de eigen tijd, die de goedheid van Bauwens uitbuiten voor eigentijds gebruik: ‘Het geniale, heldhaftige en edelmoedige werk van Lieven Bauwens is in de handen der schrapzuchtige bezittende klasse een middel van verrijking geworden, tot een volksverlagend iets ontaard, dat de armen meer dan ooit afhankelijk van de rijke maakt.’ Hier stelde de krant Bauwens als een voorbeeld voor de huidige fabrikanten. *Vooruit* riep hen op zich eindelijk eens te spiegelen aan hun voorganger, maar maakte haar lezers dadelijk duidelijk dat die aansporing een loutere utopie was: ‘Waren al de Gentsche fabrikanten, die sinds Bauwens de leiding der Gentsche katoennijverheid in handen hebben gehad, zoo menscheidsminnend geweest als hij, o dan zou zijn werk hebben gebaat en ons werkvolk gelukkig zijn.’ Volgens *Vooruit* was echter niets minder waar, de huidige bazen waren ‘bloedzuigers van fabrikanten’.

De krant presenteerde niet enkel de arbeiders als de slachtoffers van die vrekken, ook de nagedachtenis van Lieven Bauwens had volgens het dagblad hieronder te lijden. We zagen eerder al hoe enkele kranten berichtten dat het standbeeld te klein was om enige indruk te maken. Ook *Vooruit* was die mening toegedaan en koppelde die mislukking aan de gierigheid van het establishment: ‘Het standbeeld van Lieven Bauwens is op zijn gentsch gezegd een “kakske”. ’t Is “willen en ik kan

niet” en toont, zoo groot het is, dat het komt uit de zakken van burgers en aristokraten, gewoonlijk zo ondiep als zij moeten geledigd worden. Dit standbeeld is niet eene verheerlijking maar eene belediging der nagedachtenis van den grooten man uit den burgerstand.’⁷⁷ Hoewel het standbeeld voortkwam uit het liberale streven te tonen dat de textielabrikant edelmoedig was, verdraaide *Vooruit* de oorspronkelijke bedoeling door te stellen dat het standbeeld niet het behoud van de edelmoedigheid, maar het verlies daarvan voor ogen stelde: ‘(Dit standbeeld) is anders niet dan een levend, een treffend portret van den ikzucht onzer fabrikanten en andere aristokraten.’⁷⁸

Maar er was hoop! Het beeld kon ook op een andere manier worden gelezen, aldus *Vooruit*. Het was namelijk ook een bewijs dat Gent een volksstad was die de onderdrukking van koningen en bazen nooit heeft aanvaard. ‘Wij hebben een beeld gehad van een Keizer, roemvol volgens de koningen en de kerk, groot in misdaden volgens de onpartijdige geschiedenis. Het beeld van Keizer Karel heeft op onze markt geprikt, het werd omvergeworpen door de fransche omwenteling en zou het ook door de Gentsche volk zijn geweest.’⁷⁹ Op de plek waar vroeger Karel stond, staat nu Jacob van Artevelde, de held die zijn volk bevrijdde van de onderdrukking van vreemde aristocratische bezetters. Ook Bauwens was een dergelijke held. Als hij in 1885 zou hebben geleefd, dan zou hij zich tegen het establishment hebben gekeerd waaruit hijzelf voortkwam, zo beweerde *Vooruit*. Als een vader zou hij de arbeiderskroost in bescherming genomen hebben tegen de bloedzuigers van fabrikanten: ‘Moest Bauwens herleven in zijn beeld, hij weende van smart over het ontaarden van zijn werk.’⁸⁰

Arbeiders moesten dus blij zijn met de oprichting van het beeld en zich enthousiast tonen tijdens de inhuldiging. Bauwens loven impliceerde wel niet dat ze de huidige fabrikanten vereerden: ‘Leve Bauwens zal men Maandag roepen, maar Bauwens werk heeft ’t volk van d’ellende niet gespaard. Het socialisme alleen kan het redden. En daarom, dat als weerklank van het “Leve Bauwens!” door de lucht dondere: leve het socialisme!’⁸¹ De makke publieksreactie die veel kranten beschreven, zou de overtuiging kunnen wekken dat *Vooruit* geen al te grote impact had op de omstanders van de inhuldigingsceremonie. Maar zoals al eerder gezegd, kregen de gedecoreerde werklieden wel de algemene instemming. Dit lag volledig in lijn van wat *Vooruit* wilde bereiken. Dat het establishment zich de vaderlijke Bauwens toe-eigende, werd duidelijk in het officiële discours, waarvan de speech van de liberale burgemeester het ultieme bewijs was. Lippens kreeg weinig bijval, maar toen een arbeider opstond om Bauwens lof toe te werpen – zelfs al was die arbeider een personage en geen realiteit – vond die wel bijval. Vader Bauwens was op dat moment immers opnieuw binnen de context geplaatst waarin hij volgens de socialisten thuishoorde: bij zijn kinderen, de arbeiders.

De krant *Vooruit* gaf in 1885 een portret van Lieven Bauwens uit. (Stadsarchief – De Zwarte Doos, Gent)

Besluit

Zeker vanaf het midden van de 19e eeuw gingen steeds meer stemmen op die Bauwens construeerden als een figuur die zijn werknemers behandelde als zijn kinderen. Hij zou voor hen gezorgd hebben, in goede en kwade tijden. De vaderlijke textielabrikant voedde hen op, gaf hen eten en medische en juridische steun en weende om hen als ze het moeilijk hadden. Dit beeld werd keer op keer opgevoerd op de theaterscène, in vertellingen, liederen, redevoeringen en biografieën. Pas in de 20e eeuw werd duidelijk dat dit personage weinig historische grond had.

De inhuldiging van het standbeeld had het hoogtepunt moeten zijn van die beeldconstructie. Het publiek reageerde echter mak. Misschien droeg de bevolking de heldhaftige fabrikant te weinig op handen, ondanks de liberale propaganda. Toch lijkt het ons beter te stellen dat de omstanders de specifieke toe-eigening van Bauwens niet konden smaken. Het is helaas onmogelijk om te ontwarren of een socialistisch dagblad als *Vooruit* de gevoelens van de meeste omstanders actief modelleerde of veeleer verwoordde. Wat we wel kunnen besluiten is dat *Vooruit* heftig reageerde op het beeld van een vaderlijke fabrikant die een uitstraling van goedheid wierp op de fabrikanten van de eigen tijd. De reactie van de omstanders is in die gedachtegang in te passen. Pas toen de gedecoreerde arbeiders op de proppen kwamen, werden de journalisten en volgens hen ook het hele publiek enthousiast. De oorspronkelijke relatie tussen vader en kind leek even opnieuw hersteld en niet langer bezoedeld door industriëlen, die als hebberige stiefvaders uit alles van waarde hun voordeel wilden halen.

Na 1885 organiseerde het socialisme zich steeds sterker. Zo staat het jaar nadien geboekstaafd als een cruciale periode voor de beweging. In maart braken er in Wallonië hevige onlusten uit. Een anarchistische betoging in Luik liep compleet uit de hand. Er braken in die stad stakingen uit, net als in het bekken van Charleroi. De modernste glasfabrieken gingen in vlammen op.⁸² Ook elders in Europa was er op dat moment grote sociale onrust. Dit had als eerste gevolg dat het doembeeld van een gewelddadige arbeidersmassa verder werd verscherpt, zoals we ook al besproken zagen in *Le Bien Public*.

Maar onder meer de Gentse socialisten bewezen dat jaar dat ze de arbeiders kalm konden houden. Ze creëerden zo een beweging die steeds meer politieke zeggenschap verwierf.⁸³ De Gentse voorman Edward Anseele werd weliswaar opgepakt wegens oproer tegen vorst en leger, maar werd voor dat eerste vrijgesproken en enkele maanden later alweer vrijgelaten. Daarop kreeg hij het aura van een held. Anseele wist die heldenstatus maximaal te benutten. Hij ontwikkelde zich tot een uitmuntend politiek strateeg, die een georganiseerde sociale beweging hielp uitbouwen, gesteund door de arbeiders. Een jaar na de inhuldiging van het beeld van de vaderlijke textielabrikant stond er dus een socialistische voorman op wiens beeld van vaderlijke arbeidersvriend dat van Bauwens snel overschaduwde.

De auteurs bedanken graag de medewerkers van Amsab-ISG, het Liberaal Archief, het Stadsarchief Gent en de Universiteitsbibliotheek Gent voor alle hulp.

- 1 De gedrukte tekst van de cantate van L.P. De Vreese (zonder de muziek van Karel Miry) is onder meer bewaard in de Universiteitsbibliotheek Gent (IB 18 (11)-GFI 26 (30)) en in het Stadsarchief Gent (FNDP 2194).
- 2 Bijvoorbeeld in: *Gazette van Gent*, 08/06/1885, *Vooruit*, 10/06/1885 en *Gentsche Mercurius*, 11/06/1885.
- 3 Anna Magdalena SUETENS, Lieven Bauwens. Mythe en werkelijkheid. In: *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, 28(1974), p. 77-114. Zie: Jan DHONDT, L'industrie cotonnière gantoise à l'époque française. In: *Revue d'histoire moderne et contemporaine*, (1955)20, p. 233-279 en Pierre KLUYSKENS, L. Bauwens. In: *Gentse Tijdingen*, (1985)14, p. 232-240.
- 4 Anna Magdalena SUETENS, Lieven Bauwens [...], p. 82.
- 5 Maurice AGULHON, Esquisse pour une archéologie de la République. L'allégorie civique féminine. In: *Annales Economies, Sociétés, Civilisations*, (1973)1, p. 5-37; Maurice AGULHON, La 'Statuomanie' et l'histoire. In: *Ethnologie française*, (1978)2-3, p. 145-172. Cf. C. MARTINET, Les historiens et la statue. In: *Le Mouvement social*, (1985)131, p. 121-129.
- 6 Maurice AGULHON, La 'Statuomanie' [...], p. 156.
- 7 Zie onder meer: William COHEN, Statues in Nineteenth-Century Provincial France. In: *Comparative Studies in Society and History*, 31(1989)3, p. 491-513; Helke RAUSCH, Staging Realms of the Past in 19th-Century Western Europe. Comparing Monumental Strategies of Middle-Class Nationalists. In: *East Central Europe*, (2009)36, p. 37-62; Helke RAUSCH, The Nation as a Community Born of War? Symbolic Strategies and Popular Reception of Public Statues in Late Nineteenth-Century Western European Capitals. In: *European Review of History/Revue européenne d'histoire*, 14(2007)1, p. 73-101; Krystyna Clara VON HENNEBERG, Monuments, Public Space, and the Memory of Empire in Modern Italy. In: *History and Memory*, 16(2004)1, p. 37-85; Nancy M. WINGFIELD, Statues of Emperor Joseph II as Sites of German Identity. In: Maria BUCUR & Nancy M. WINGFIELD (red.), *Staging the Past. The Politics of Commemoration in Habsburg Central Europe, 1848 to the Present*, West Lafayette (IN): Purdue University Press, 2001, p. 178-205.
- 8 Tom VERSCHAFFEL, Voorbeelden. Monumenten voor historische figuren. In: Frank SEBERECHTS (red.), *Duurzamer dan graniet. Over monumenten en Vlaamse beweging*, Tiel: Lannoo, 2003, p. 25-44.
- 9 *Bulletin officiel des Lois et Arrêtés royaux de la Belgique*, (1835)11, p. 34-35. Geciteerd in: Tom VERSCHAFFEL, Voorbeelden [...], p. 26.
- 10 Tom VERSCHAFFEL, Voorbeelden [...], p. 26-30.
- 11 Philippe GODDING, Statuaire, histoire et politique au 19e siècle. In: *Académie royale de Belgique, Bulletin de la classe des lettres et des sciences morales et politiques*, (1997)1-6, p. 226.
- 12 Geciteerd in: Philippe GODDING, Statuaire [...], p. 226.
- 13 A. CARRE & Hugo LETTENS, De Kleine Zavel. Een polemieek over de zestiende eeuw. In: Robert HOOZEE, Jo TOLLEBEEK, Tom VERSCHAFFEL (red.), *Mise-en-scène. Keizer Karel en de verbeelding van de negentiende eeuw*, Antwerpen/Gent: Mercatorfonds, 1999, p. 59-63.
- 14 Bijvoorbeeld tijdens de voorbereidingen voor de onthulling van het standbeeld van Breydel en De Coninck in Brugge (1887) vlogen de vrijzinnigen/liberalen en de katholieken elkaar eveneens in de haren. De spanningen liepen zo hoog op dat het katholieke stadsbestuur het bestaande liberale Breydelcomité passeerde en een eigen Stedelijk Breydelcomité oprichtte. Met als uiteindelijk resultaat dat het beeld twee keer werd ingehuldigd. Zie: Jo TOLLEBEEK & Tom VERSCHAFFEL, Helden en herdenkers. De geschiedenis van een romantische mythe en een nationaal symbool. In: Paul TRIO, Dirk HEIRBAUT, Dirk VAN DEN AUWEELE (red.), *Omtrent 1302*, Leuven: Universitaire Pers, 2002, p. 183-205.
- 15 Philippe GODDING, Statuaire [...], p. 239.
- 16 Gita DENECKERE, De resurrectie van Jacob Van Artevelde in de 19e-eeuwse Gentse arbeidersbeweiging. Over het verlangen naar 'de Grote Man'. In: *Handelingen van de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheid-*

- kunde te Gent, 50(1996), p. 155-187. In een ingekorte versie verschenen als: Gita DENECKERE, *Het standbeeld van Jacob van Artvelde op de Vrijdagmarkt als lieu de mémoire*. In: Bart DE NIL, Hendrik DEFOORT, Gita DENECKERE, Geert VANDAMME, *Ons Huis*, Gent: Amsab-ISG, 2002, p. 41-49.
- 17** Geciteerd in: Gita DENECKERE, *De resurrectie [...]*, p. 183.
- 18** Gita DENECKERE, *De resurrectie [...]*, p. 185-186.
- 19** Zie de beeldconstructie rond Cockerill: S. STEFFENS, Seraing: De Cockerill-fabriek. Magische, gigantische stad van de mechanisering. In: Jo TOLLEBEEK, Geert BUELENS, Gita DENECKERE, Chantal KESTELOOT (red.), *België, een parcours van herinnering. Plaatsen van geschiedenis en expansie*, Amsterdam: Bert Bakker, 2008, deel 1, p. 242-253.
- 20** Stefaan MEEUS, *De rol van de Gentse socialisten bij de uitbouw van de partij in Vlaanderen, 1885-1914*, RUG, licentiaatsverhandeling, 1989, p. 5-7.
- 21** Paul DE WITTE, *De geschiedenis van Vooruit en de Gentsche socialistische werkersbeweging sedert 1870*, Gent: Bij Den Schrijver, 1898, p. 127.
- 22** Gita DENECKERE, *Sire, het volk mort. Sociaal protest in België, 1831-1918*, Antwerpen/Baarn/Gent: Hadewijch/AMSAB, 1997, p. 242.
- 23** Odilon PÉRIER, *Lieven Bauwens en de opkomst der katoennijverheid*, Gent: Ad. Hoste, 1885, p. 97.
- 24** Carla VAN DEN BROECK, *Monumenten, standbeelden e.a. Kulturproducten als indices van kultuurbeleid (Gent, 1793-1913)*, RUG, licentiaatsverhandeling, 1988, vol. 1A, p. 94.
- 25** Léonard HEBBELYNCK, *Biographie de Liévin Bauwens. Recueil des particularités qui concernent la vie et les travaux de ce grand industriel*, Gent: L. Hebbelynck, 1853, p. VIII-IX. Zie: Carla VAN DEN BROECK, *Monumenten [...]*, p. 95-96.
- 26** Léonard HEBBELYNCK, *Biographie [...]*, p. VIII-IX.
- 27** Zie de bespreking van eerdere huldeblijken in: *Flandre libérale*, 10/05/1885 en Prosper CLAEYS, *Liévin Bauwens*, Gent: Vuylsteke, 1885, p. 28.
- 28** Carla VAN DEN BROECK, *Monumenten [...]*, p. 97.
- 29** Georges-Eugène Haussmann was de Franse architect die in de 19e eeuw het ontwerp voor de verbouwing van Parijs maakte.
- 30** J.G. FREDERIKS & F. Jos. VAN DEN BRANDEN, *Biographisch woordenboek der Noord- en Zuidnederlandsche letterkunde*, Amsterdam: L.J. Veen, 1888-1891, lemma 'Saint-Genois'.
- 31** Jules DE SAINT GENOIS, *De Grootboekhouder. Eene Gentsche vertelling*, Gent: De Busscher, 1851, p. 8.
- 32** Zie de biografie van Van Geert in de recente vertaling van het boek in het Gents: Eddy LEVIS (red.), *De gruuftboekhouder van Lieven Bauwens. Een Gentsche vertelling*, Gent: VIAT, 2000; J.G. FREDERIKS & F. Jos. VAN DEN BRANDEN, *Biographisch woordenboek [...]*, lemma 'Geert'.
- 33** Jules DE SAINT GENOIS, *De Grootboekhouder [...]*, p. 11.
- 34** Jules DE SAINT GENOIS, *De Grootboekhouder [...]*, p. 17.
- 35** Jules DE SAINT GENOIS, *De Grootboekhouder [...]*, p. 18.
- 36** Jules DE SAINT GENOIS, *De Grootboekhouder [...]*, p. 36.
- 37** Léonard HEBBELYNCK, *Biographie [...]*, p. I.
- 38** Léonard HEBBELYNCK, *Biographie [...]*, p. II-III.
- 39** Léonard HEBBELYNCK, *Biographie [...]*, p. 16.
- 40** Léonard HEBBELYNCK, *Biographie [...]*, p. 17.
- 41** Vaak zijn er sterke overeenkomsten tussen de levensschetsen in de kranten en de biografieën. Zo schreef Prosper Claeys zowel het boek *Liévin Bauwens* (Gent: Vuylsteke, 1885), als een feuilleton in maart 1885 in *Flandre libérale*.
- 42** *Levensbeschrijving van Lieven Bauwens uitgegeven ter gelegenheid der inhuldiging van zijn standbeeld den Maandag 13 Juli 1885*, Gent: E. en S. Gyselynck, 1885, p. 3.
- 43** J.H. VAN DEN DAELE, *Lieven Bauwens*, Gent: Vuylsteke, 1885, p. 48.
- 44** Odilon PÉRIER, *Lieven Bauwens en de opkomst der katoennijverheid in Vlaanderen*, Gent: Ad. Hoste, 1885.
- 45** *Het Volksbelang*, 11/07/1885.
- 46** Odilon PÉRIER, *Lieven Bauwens [...]*, p. 47-48.
- 47** *Gazette van Gent*, 12/07/1885. De vraagstelling omtrent de status van de terdoodveroordeeling van Lieven Bauwens bleef nog lang actueel. Zo wijdde procureur-generaal Napoléon de Pauw, familie van Bauwens, er jaren later nog een uitgebreide lezing aan die werd gepubliceerd als: *Liévin Bauwens. Son expédition en Angleterre et son procès a Londres (1789-1799)*, Gent: Ad. Hoste, 1903.
- 48** Odilon PÉRIER, *Lieven Bauwens [...]*, p. 43.
- 49** Zie: Karel ONDEREET, Over de vereischten om het nationaal tooneel te doen bloeien. In: *Handelingen van het Nederlandsch congres te Gent*, Gent, 1849; J.G. FREDERIKS & F. Jos. VAN DEN BRANDEN, *Biographisch woordenboek [...]*, lemma 'Ondereet'.
- 50** Piet COUTTENIER, Nationale beelden in de Vlaamse literatuur van de negentiende eeuw. In: Kas DEPREEZ & Louis VOS (red.), *Nationalisme in België. Identiteiten in beweging, 1780-2000*, Antwerpen/Baarn: Houtekiet, 1999, p. 65-66.
- 51** Karel ONDEREET, *Lieven Bauwens of de oorsprong der katoenspinners in België*, Gent: F.-L. Dullé-Plus, 1857, p. 8.
- 52** Karel ONDEREET, *Lieven Bauwens [...]*, p. 72 (3e bedrijf, 4e toneel).
- 53** Karel ONDEREET, *Lieven Bauwens [...]*, p. 79 (3e bedrijf, 9e toneel).
- 54** Liberaal Archief, Fonds Van Crombrughe's Genootschap, 6.2.16, aankondiging van de galavoorstelling.
- 55** *Gentsche Mercurius*, 15-16/07/1885.
- 56** Roderich BENEDIX, *De nieuwjaarsnacht*, Wetteren: Pol. Van Cuyck-Stoop, 1880 (vertaling van E. Michels).
- 57** *Gentsche Mercurius*, 15-16/07/1885.
- 58** Roderich BENEDIX, *De nieuwjaarsnacht [...]*, p. 14 (5e toneel).
- 59** Onder meer aangekondigd in het feestprogramma *Gemeentefeest: Inhuldiging van het standbeeld van Lieven Bauwens*, Gent: Ad. Hoste, 1885, p. 8 en in de *Gazette van Gent*, 13-14/07/1885 en het *Journal de Gand*, 13-14/07/1885.
- 60** De gedecoreerde werkers werden ook al ingezet bij de inhuldiging van het beeld van Van Artevelde. Zie: Gita DENECKERE, *Het standbeeld [...]*, p. 45.
- 61** De opschriften werden in meerdere kranten gepubliceerd, bijvoorbeeld in *Journal de Gand*, 13-14/07/1885, en ook in *Redevoering ter gelegenheid der inhuldiging van het standbeeld van Lieven Bauwens uitgesproken door een lid der Maatschappij der gedecoreerde werkers van Gent*, Gent: Ad. Hoste, 1885, p. 13-15.
- 62** *L'Impartial de Gand*, 14/07/1885; *Journal de Bruxelles*, 14/07/1885.
- 63** *La Chronique*, 14/07/1885: '[...] dans le fond, les deux tours énormes de Saint Bavon et du Beffroi dressent leurs silhouettes écrasantes. Le bronze de Liévin Bauwens, qui n'était certes pas conçu pour un tel voisinage, en souffre en peu; Saint-Bavon lui fait tort; ce bronze demandait une petite place discrète, au milieu de bâtisses modestes, avec exclusion de perspectives monumentales.'; Zie ook: *Vooruit*, 13/07/1885 en *Le Patriote*, 14/07/1885.
- 64** *La Chronique*, 14/07/1885.
- 65** *La Chronique*, 14/07/1885: 'Quant on possède des couleurs aussi désolantes, on devrait les employer dans les fêtes publiques d'une manière plus discrète.'
- 66** *Redevoering ter gelegenheid der inhuldiging [...]*, p. 7.
- 67** *Redevoering ter gelegenheid der inhuldiging [...]*, p. 11.
- 68** Zie onder meer: *Le commerce et l'industrie de Gand*, 18/07/1885.
- 69** *Gazette van Gent*, 10/07/1885.
- 70** *Vooruit*, 13/07/1885.
- 71** *Gazette van Gent*, 13-14/07/1885.
- 72** *Le Bien Public*, 13/07/1885.
- 73** Kranten als *L'Impartial de Gand*, die zoals we zagen kritisch was over de inhuldigingsceremonie, herhaalden later die interpretatie. Op 15 juli schreef *L'Impartial de Gand*: 'Le Bien public croit pouvoir imputer aux socialistes la responsabilité des faits.'
- 74** *Vooruit*, 13/07/1885.
- 75** *Vooruit*, 10/07/1885.
- 76** *Vooruit*, 11/07/1885.
- 77** *Vooruit*, 13/07/1885.
- 78** *Vooruit*, 13/07/1885.
- 79** *Vooruit*, 13/07/1885.
- 80** *Vooruit*, 13/07/1885.
- 81** *Vooruit*, 13/07/1885.
- 82** Gita DENECKERE, *Sire [...]*, p. 230-237.
- 83** Gita DENECKERE, *Sire [...]*, p. 242-243.